

Angst en verwondering: de mens heeft een dubbelzinnige relatie met de ruige natuur om zich heen. Maar waarom eigenlijk? Journalist Marcus Werner duikt in de wetenschap van wildernissen.

Wildernis wordt minder eng

De paarden bij Marrum

Heel Nederland leefde mee toen in de eerste dagen van november 2006 ruim tweehonderd paarden door hoogwater vast kwamen te zitten op de kwelder bij het Friese Marrum. De door angst verstijfde paarden, dicht op elkaar gepakt op het minieme nog drooggebleven stukje land, werden door een spectaculaire reddingsactie even wereldnieuws. Lokale ruiters galoppeerden met hun paarden het water in en reden met de hele groep gestrande paarden in hun kielzog naar het veilige land.

Door de hype rondom de redding van de paarden van Marrum, raakte het feit dat toch nog twintig dieren verdrongen of door onderkoeling omkwamen, onderbelicht. Hetzelfde gebeurde met de achterliggende reden voor het vast komen te zitten van de buitendijks te grazen gezette kudde. Het hoge water dat de Marrumse kwelder deed onderlopen, werd veroorzaakt door een niet eens zo uitzonderlijk zware storm in de nacht van 30 oktober op 1 november. Er stond weliswaar windkracht tien, maar volgens de website van het KNMI leidde dat tot een 'middelbare stormvloed'. Evengoed werd in Delfzijl de hoogste waterstand ooit gemeten: 4,83 meter boven NAP. De natuur van de Waddenzee zorgde in die prille novemberdagen van 2006 niet alleen voor indrukwekkende beelden, de natuur zorgde ook voor gevaar. Opmerkelijk weinig ophef was er over

de mogelijke risico's van het uitzonderlijk hoge water voor de Friese en Groningse bevolking die achter de dijken leefden. Laat staan dat die bevolking de straat op ging om van de overheid meer bescherming tegen het water te eisen. Terwijl toch al jaren bekend is dat de onderhoudsstaat van de dijken rondom de Waddenzee behoorlijk te wensen overlaat. In 2006 was volgens het Wetterskip Fryslân maar 18 procent van de Friese en Groninger dijken in orde. En dat nota bene in een tijd van zeespiegelstijging. De vraag is daarom: hoe staat het eigenlijk met de gevoelens van veiligheid en onveiligheid van mensen in het waddengebied?

Oergevoel

De mens heeft een dubbelzinnige relatie met de natuur, zoveel is duidelijk uit het wetenschappelijke onderzoek naar gevoelens van angst of juist vreugde over de natuur. Omgevingspsychologe Agnes van den Berg van het Wageningen

Universiteits- en Researchcentrum (WUR) bracht situaties in de natuur in kaart die mensen een gevoel van onveiligheid geven. 'Ontmoetingen met dieren', zoals plots oog en oog staan met een Schotse hooglander, 'Confrontaties met natuurkrachten', het meemaken van een sterke zeestroom bijvoorbeeld, 'Overweldigende ervaringen' als de stilte van de natuur en 'Onbehaaglijke situaties', zoals verdwalen in het donker, boezemen mensen het vaakst angst in. Die angst is volgens eerdere onderzoeken natuurlijk, een biologische 'voorbereiding' op in werkelijkheid voor de overleving gevaarlijke situaties. Toch laat Van den Berg in haar onderzoek uit 2005 zien dat 'onveilige' situaties in de natuur niet alleen negatieve emoties oproepen. Tientallen proefpersonen noteerden in enquêtes, waarin zij beschrijvingen van natuurervaringen uit de vier categorieën kregen voorgelegd, niet alleen negatieve maar ook positieve emoties. Een vijfde

De Waddenzee en de Boschplaat op Terschelling ervaren de meeste mensen als wildernis

Schotse hooglanders in
de Lauwersmeer

*'Wilderniservaringen
hebben een
blijvend positief effect
op mensen'*

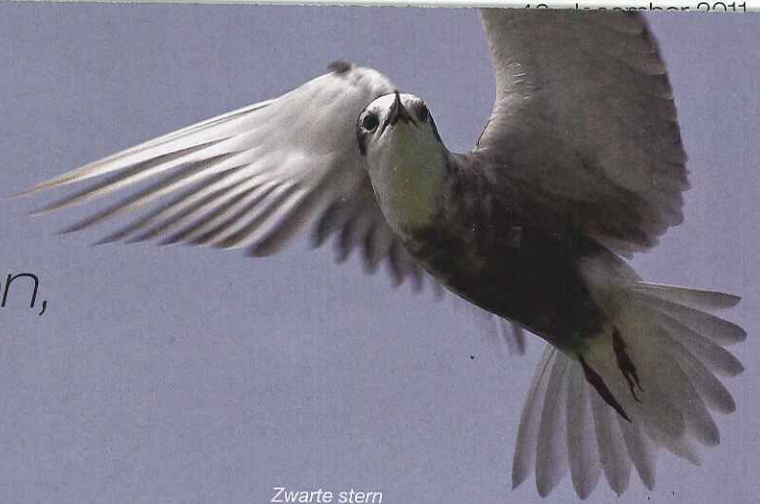
gaf zelfs aan ontmoetingen met wilde dieren alleen maar positief te vinden en maar liefst 60 procent vond overweldigende situaties alleen positief. Die positieve gevoelens kunnen liggen aan endorfines. Dat zijn lichaamseigen stoffen die volgens Van den Berg vrijkomen bij gevaar of inspanning en die een gevoel van euforie geven. Maar het kan ook liggen aan 'hogere' hersenprocessen als een 'oergevoel'.

Natuurbeeld

Arjen Buijs, van natuuronderzoeksinstituut Alterra en de onderzoeksgroep Bos- en Natuurbeleid van de Wageningen Universiteit, onderzocht voor zijn proefschrift uit 2009 hoe gewone mensen tegen de natuur aankijken. Niet iedereen heeft hetzelfde beeld bij 'natuur', zo blijkt, en die individuele opvattingen zijn ook van invloed op de emoties – negatief of positief – die mensen in de natuur ervaren. Buijs over de natuurbeelden: 'De twee extremen zijn wildernisnatuur, waarin geen enkele

menselijke ingreep is te zien, en volledig door mensen ingerichte agrarische natuur waar alles draait om productie voor de mens. Daartussen liggen een natuurbeeld waarin het welzijn van individuele dieren en planten belangrijk is en een esthetisch natuurbeeld waarin de natuur vooral prettig is om te zien.' De Waddenzee en de Boschplaat op Terschelling zullen de meeste mensen als wildernis ervaren, denkt Buijs: 'Ook al spelen daar menselijke invloeden als visserij en zeespiegelstijging, maar die zijn nauwelijks zichtbaar.' De binnendijkse delen van de Waddeneilanden passen volgens Buijs in een esthetisch natuurbeeld. 'Een deel van de bevolking voelt zich aangetrokken tot wildernisnatuur en zal die blijven opzoeken.' De onderzoeker denkt niet dat veel mensen werkelijk

'Nederlanders willen de natuur controleren, ze willen er heersers over zijn'

Zwarte stern

bang zijn voor de Wadden: 'De ervaring van iets dat groter is dan henzelf is belangrijk. Het is een basisbehoefte van de mens. Vroeger had je religie, misschien is dit ervoor in de plaats gekomen. En uit Amerikaans onderzoek weten we dat wilderniservaringen een blijvend positief effect hebben op mensen.'

Controledrang

Onderzoeker landschapsbeleving Mirjam de Groot aan de WUR probeert dieper liggende opvattingen van plaatselijke bewoners over de natuur in hun omgeving aan het licht te brengen. 'Dat is van belang voor langetermijnplannen voor de omgeving.' Zo bleek in het rivierengebied de bevolking onverwacht positief over maatregelen om de veiligheid tegen rivieroverstromingen te vergroten door natuurontwikkeling in de uiterwaarden, in plaats van simpelweg de dijken verhogen. De Groot: 'Wanneer mensen werden voorgelicht over hoe bijvoorbeeld het weghalen van bomen – waar meestal weerstand tegen is omdat het onnatuurlijk lijkt – op de lange termijn een net zo veilige maar meer natuurlijke situatie zou geven, vonden zij die optie ook goed.'

Volgens De Groot hebben Nederlanders de hang om de natuur te controleren, er 'heersers' over te zijn: 'Het komt ook door de eeuwenlange strijd tegen het water in een grotendeels onder zeeniveau liggend land.' Maar die grondhouding is aan het veranderen, weet De Groot uit haar studies: 'Onder

de bevolking is er steeds meer waardering voor natuur om de natuur zelf. Maar de met natuur belaste overheidsinstanties en natuurorganisaties blijken, uit de analyse van hun zelfverkleerde doelen, daarin achter te lopen. Je ziet minder nadruk op de eigen waarde van natuur.'

Tevreden bevolking

Deze ontdekking heeft consequenties, denkt De Groot: 'Het betekent dat er veel meer draagkracht is dan gedacht voor natuurlijke oplossingen in het landschap, zelfs wanneer er veiligheidsbelangen spelen. Veel recent onderzoek is er niet gedaan naar menselijke opvattingen over veiligheid en natuur in het waddengebied. Wel is bekend dat bewoners zich nauwelijks onveilig voelen achter de dijken.' Alleen lijkt dit vooral te liggen aan het door bijvoorbeeld Rijkswaterstaat uitgedragen beeld van veiligheid door de eigen technologische oplossingen als dijkverhoging en -versterking. Omdat de bevolking tevreden schijnt, wordt doorgedaan met dijken bouwen. De Groot: 'Terwijl uit het onderzoek blijkt dat meer natuurlijke maatregelen om te beschermen tegen overstromingen – in het waddengebied bijvoorbeeld kweldervergroting en kwelderaanleg aan de buitenkant van de Afsluitdijk – meer passen in de huidige cultuur.'